

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٥٦٠١٨

دانشگاه گیلان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

بخش ادبیات فارسی

پایان نامه تحصیلی جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

شرح مشکلات کتاب مواهب الهی (در تاریخ آل مظفر)

تألیف معین الدین بن جلال الدین محمد معلم یزدی

حدود ۷۶۷ ه. ق.

بر اساس: تصحیح و مقدمه سعید نفیسی

استاد راهنما:

آقای دکتر محمد صادق بصیری

استاد مشاور:

آقای دکتر شمس الدین نجمی

مؤلف:

پروین محمودی میمند

بهمن ۱۳۸۵

۱۳۸۷ / ۹ / ۲۳

کتابخانه مرکزی دانشگاه گیلان

۱۰۶۰۱۵

دانشگاه شهید باهنر کرمان

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد

بخش زبان و ادبیات فارسی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

دانشجو: پروین محمودی

استاد راهنما: دکتر محمدصادق بصیری

استاد مشاور: دکتر شمس الدین نجمی

داور ۱: دکتر ناصر محسنی نیا

داور ۲: دکتر صرفی

داور ۳:

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دکتر امیری خراسانی

حق چاپ محفوظ و مخصوص به مؤلف است.

(ج)

نیایش

الهی! ما مشتی خاک، صفات پاکت را چگونه توانیم دانست؟ «ما عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ» و از [ما] قطره آب در معرض دریای پرستش چه شایستگی آید؟ «ما عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ»؟ اگر حله کرامت است، از خزانه «أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ» یافته ایم، به طراز «ثم هدی» مشرف گردان و اگر فطرت سلیم است، از صنایع «فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا» می دانیم؛ به تشریف «وَ الْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى»؟ مزین دار. آتش عجلتی را که در بدن خاکی ما ترکیب فرموده ای، به زلال صبری جمیل، ساکن گردان و استزادت نعمت که در نهاد دواعی ما نهاده ای، توفیق شکر جزیل، ذریعه آن مطلوب فرمای.

نخستم صبوری ده آنگاه رنج

به شکرم رسان اول آخر به گنج

به آخر قدم نیز بنمای راه

به اول سخن دادیم دستگاه

ذرات عقول ما، در هوای خورشید معرفت سرگردان مانده، به جاذبه انسی به خانه مراد رسان و دیده کوتاه بین ما، استشرایق حقایق اشیاء آرزو کرده، به انوار قدسی، فریاد رسی فرمای.

گر تو بترانی به که رو آوریم؟

چاره ما ساز که بی یاوریم

هم تو ببخشای و ببخش ای کریم

از پی تست این همه امید و بیم

هر تحفه تحیات مبارکات و نخبه صلوات طیبات که محل تنافس تخت نشینان سبب ارائک و مورد تجاذب کروبیان ملائک بود و نسیم ریاض فردوس از شمامه معطر آن، غالیه سائی کند و باد روح افزای بهشت از طیب روایح آن، عطرآمیزی کند، بر وفق میعاد: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ»، نثار روضه منور و ضریح مقدس خواجه کاینات و خلاصه موجودات،

هزاران آفرین بر جان پاکش

محمد کافرینش هست خاکش

در سایر اوقات و ازمان و عامه ادوار و احیان ارزانی فرمای. «معلم یزدی، ۱۳۲۶: ۳-۴».

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم

نمونه‌های راستین مهرورزی، تلاش و پایداری در عشق و محبت

و

شکوفه شاداب و اولین نتیجه در باغ زندگیشان

«پوریا»

سپاس به پاس مواهب الهی:

خدای موهبت گستر را شکر می‌گزارم که معامله‌اش با بندگان در انعام، فراخور میزان فضل و رحمت اوست نه به اقتضای شایستگی و کمال آنان!

و مراتب سپاس و قدردانی خویش را تقدیم می‌نمایم به:

اساتید بسیار بزرگوار و ارجمندم آقایان:

دکتر محمدصادق بصیری که توفیق برخورداری از سعه صدر و بردباری خردمندانه ایشان در اهنمایی پایان نامه، علاوه افتخار تلمذ از محضرشان گردید؛

دکتر شمس الدین نجمی استاد مشاور محترم؛

دکتر احمد امیری خراسانی به پاس لطف و بزرگواری در تحمّل گستاخی اینجانب تا سرحدّ برخورداری از مشاوره غیر رسمی ایشان در تمامی مراحل اجرای این کار؛

دکتر یحیی طالبیان، دکتر ناصر محسنی نیا و دکتر محمدرضا صرفی که در این دوره، افتخار استفاده از محضر درس ایشان را داشتم؛

دکتر محمود مدبری به خاطر استفاده از اثر ارزشمند ایشان «فرهنگ مصنوع» در انجام این پایان نامه، و برادر بزرگوارم **دکتر وصال میمندی** به پاس همکاری بی‌شائبه ایشان در ترجمه برخی از اشعار عربی؛ و همکار بسیار بزرگوارم **آقای سید داوود ملکی** که در این دوره از تحصیل، پشتوانه و مایه دلگرمی من در محیط کار بودند.

تشکر ویژه دارم از:

خواهرانم فاطمه و نسوین و دخترم افروز که در انجام امور مقدماتی مربوط به پایان نامه، خالصانه همکاری داشتند.

و در یک سخن نارسا، از نور دیدگانم **منصور و افروز** و همسر گرانقدرش **آقای دکتر علی آرمند نژاد** که بسیاری از اوقات، حضور مرا در پشت حصار کاغذین، تحمّل کردند همچنین خواهرزاده‌ام **مهدی** و در نهایت، از مسئول محترم مرکز کرمان شناسی جناب **آقای مجید جاوید** و سرکار خانم **لیلا گهرگزی** به پاس کاردانی، دقت، حوصله و برخورد صمیمانه ایشان در انجام امور تاپی و صفحه‌آرایی این پایان نامه.

چکیده

این پایان نامه، با هدف شرح مشکلات کتاب «مواهب الهی» اثر منشور معین الدین علی معلم یزدی، از منابع دست اول تاریخ آل مظفر در قرن هشتم هجری انجام شد که غالب کتب تاریخی مربوط به این دوره از آن تأثیر پذیرفته‌اند.

در این تحقیق، مواهب الهی مورد تصحیح انتقادی قرار گرفته و مشکلات آن تا حد ممکن برطرف گردیده است. تصحیح متون، در پاره‌ای از موارد که مطالب کتاب، در کتب معاصران مؤلف یا مورخان بعد از او یافت می‌شد، با مراجعه به آن منابع، صورت گرفت و در غیر این صورت، به شکل قیاسی انجام پذیرفت و مبنای کار، استفاده از تصحیح مرحوم نفیسی بود که ایشان، نسخه اصل و نسخه مرحوم عباس اقبال را مطابقت داده بودند. اما به جرأت می‌توان گفت که به سبب نداشتن شرح مشکلات، ترجمه مطالب عربی و معانی واژگان نامأنوس فراوان، هنوز کتاب برای علاقه‌مندان، قابل استفاده نبود که تاکنون همچنان در انزوای باقی مانده است.

اعراب‌گذاری و ترجمه آیات، احادیث و عبارات و اشعار عربی، توضیح واژه‌ها و ترکیب‌های دشوار، معرفی مستندات کتاب و بحث و بررسی ویژگی‌های سبکی و ادبی آن، تجزیه و تحلیل متن و تهیه بسامدهای اصطلاحات و تعبیرات مورد تأکید نویسنده همراه با تعلیقات و پی‌نوشت‌ها، حاصل ابتدایی این پایان نامه است. و مهم‌ترین دستاورد این پایان نامه، قابل استفاده نمودن کتاب برای اهل ادب و دوستداران نثر مصنوع و تاریخ آل مظفر است.

واژگان کلیدی

کتاب مواهب الهی - معین الدین علی معلم یزدی - تاریخ آل مظفر - امیر شرف الدین مظفر - امیر مبارزالدین محمد - شاه شرف الدین مظفر - شاه شجاع - شیخ ابواسحاق اینجو - یزد - کرمان - فارس - قرن هشتم هجری - نثر مصنوع - ادبیات - تاریخ.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
نیایش	د.....
تقدیم به	ه.....
سپاس	و.....
چکیده	ز.....
واژگان کلیدی	ز.....
فهرست مطالب	ح.....
فصل اول	
مقدمات پژوهش	۱.....
درآمد:	۲.....
بیان مسأله و ضرورت اجرای این پژوهش:	۲.....
اهداف کلی پژوهش	۳.....
سؤال‌های اصلی پژوهش	۳.....
فرضیه‌ها و تئوری‌های پژوهش	۳.....
پیشینه پژوهش	۴.....
روش اجرای پژوهش	۵.....
علائم اختصاری	۷.....
فصل دوم	
کلیات	۸.....
معرفی مؤلف	۹.....
زندگی و آثار معین‌الدین معلم یزدی	۹.....
معرفی ویژگی‌های سبکی کتاب مواهب الهی	۱۱.....
۱- پرهیز از اسائۀ ادب، حفظ امانت	۱۳.....
۲- روش برخورد معلم یزدی با فقدان ولینعمتان و مرگ افراد	۱۶.....
۳- تواضع معلم یزدی و پرهیز از مفاخره معمول در میان ادبا و شعرا	۱۸.....
۴- به‌کارگیری جنبه‌های گوناگون صور خیال و آرایه‌های ادبی	۲۰.....
۵- نکات دستوری در مواهب الهی	۳۵.....
۶- بسامد	۳۹.....

۴۱	نسخه‌های موجود از کتاب.....
۴۲	تحلیلی بر نام کتبی مؤلف کتاب تاریخ آل مظفر (ساده شده مواهب الهی).....
۴۲	نسخه مورد استفاده در پایان نامه.....
۴۵	معرفی شخصیت‌های تاریخ ساز آل مظفر.....
۴۵	۱- امیر شرف الدین مظفر.....
۴۵	۲- امیر مبارزالدین.....
۴۸	۳- شیخ ابواسحاق اینجو.....
۵۰	۴- شاه شرف الدین مظفر.....
۵۰	۵- شاه شجاع الدین:.....
۵۲	اعراب‌گذاری واژگان عربی، تصحیح متن و ویرایش آن.....
۵۳	مقدمه مؤلف.....
۶۵	ذکر مبادی حال اجداد عظام حضرت خلافت پناه.....
۷۰	ذکر شمه‌ای از احوال مخدوم اعظم سعید شرف الدین مظفر.....
۷۳	ذکر مولد همایون حضرت خلافت پناه.....
۷۷	ذکر قائم مقامی حضرت خلافت پناه.....
۸۵	ذکر استیصال نکودریان.....
۹۰	ذکر ولادت شاه اعظم شرف الحق والدین.....
۹۱	در زفاف حضرت خلافت پناه باسرادق سلطنت شعار.....
۹۱	ذکر شمه‌ای از احوال سلاطین کرمان.....
۹۵	ذکر بندگی حضرت مهد اعلی عصمت پناه مخدومشاه.....
۹۸	ذکر ولادت همایون بندگی حضرت سلطنت پناهی.....
۱۰۰	ذکر توجه حضرت خلافت پناه به اردویه.....
۱۰۳	ذکر ولادت سلطان اعظم کامکار قطب الدین شاه محمود.....
۱۰۳	ذکر وفات سلطان ابوسعید.....
۱۰۵	ذکر استیلای فرزندان محمود شاه اینجو به فارس.....
۱۰۸	ذکر ابتدای تعلیم حضرت سلطنت پناه.....
۱۱۲	ذکر انابت حضرت خلافت پناه.....
۱۱۴	ذکر توجه امیر پیر حسین به فارس و دعوت حضرت خلافت پناه.....
۱۱۹	ذکر توجه حضرت خلافت پناه به کرمان و استقرار مملکت به نواب کامکار.....
۱۲۰	ذکر توجه هرات و غوریان ۱ به کرمان.....
۱۲۴	ذکر استخلاص قلعه بم و تسخیر آن.....

۱۲۹	ذکر محاربه و فتح اعراب
۱۳۲	ذکر ولادت سلطان کامکار نصرت الدین شاه یحیی ۱
۱۳۳	ذکر تفویض وزارت به خواجه برهان الدین فتح الله
۱۳۵	رنجیدن امیر پیر حسین
۱۳۹	ذکر توجه حضرت سلطنت پناه به یزد
۱۴۰	ذکر جلادت سلطان شرف الدین شاه مظفر
۱۴۲	ذکر مراجعت ملک اشرف و استدعای ملاقات حضرت خلافت پناه
۱۴۳	صورت قضیه مولانا شمس الدین صابین قاضی و وخامت عاقبت او
۱۴۴	ذکر توجه امیر شیخ ابواسحاق به کرمان نوبت اول
۱۵۰	ذکر معاش شیخ ابواسحاق بعد از قتل مولانا شمس الدین
۱۵۳	ذکر احوال هزاره اوغانی و جرماپی
۱۵۹	ذکر محاربت هزاره و کسر لشکر منصور
۱۶۵	صورت نقض امیر شیخ بعد از چشم زخمی
۱۷۰	ذکر کیفیت حال اوغانی و جرماپی
۱۷۳	ذکر عزیمت همایون به گرمسیر
۱۷۷	ذکر وفاداری نوروزیان
۱۷۸	ذکر انابت حضرت خلافت پناه
۱۷۹	ذکر بنای مسجد جامع و دارالسیاده مبارک
۱۸۰	ذکر نیابت صاحب کامکار خواجه قوام الدین صاحب عیار
۱۸۴	ذکر توجه امیر شیخ به محاصره یزد
۱۸۷	ذکر فتح بیک چکاز
۱۹۵	ذکر تسخیر دارالملک شیراز
۲۰۵	ذکر قلعه سربند و مخالفت مجدالدین سربندی
۲۰۹	ذکر فتح قلعه سرخ
۲۱۱	تاریخ فتح شیراز ثالث شوال سنه ۷۵۴

فصل چهارم

۲۱۵	تحلیل محتوا و نتیجه گیری
۲۱۶	لغت نامه
۲۴۸	تعلیقات و توضیحات
۲۴۸	مقدمه مؤلف
۲۵۸	ذکر مبادی حال اجداد عظام حضرت خلافت پناه

- ۲۶۳ ذکر شمه‌ای از احوال مخدوم اعظم سعید شرف الدین مظفر
 ۲۶۶ ذکر مولد همایون حضرت خلافت پناه
 ۲۶۹ ذکر قائم مقامی حضرت خلافت پناه
 ۲۷۷ ذکر استیصال نکودریان
 ۲۸۱ ذکر ولادت شاه اعظم شرف الحق و الدین
 ۲۸۲ در زفاف حضرت خلافت پناه با سرادق سلطنت شعار
 ۲۸۳ ذکر شمه‌ای از احوال سلاطین کرمان
 ۲۸۹ ذکر بندگی حضرت مهد اعلی عصمت پناه مخدومشاه
 ۲۹۳ ذکر ولادت همایون بندگی حضرت سلطنت پناهی
 ۲۹۴ ذکر توجه حضرت خلافت پناه به اردویه
 ۲۹۶ ذکر ولادت سلطان اعظم کامکار قطب الدین شاه محمود
 ۲۹۷ ذکر وفات سلطان ابوسعید
 ۳۰۰ ذکر استیلای فرزندان محمودشاه اینجو به فارس
 ۳۰۲ ذکر ابتدای تعلیم حضرت سلطنت پناه
 ۳۰۵ ذکر انابت حضرت خلافت پناه
 ۳۰۶ ذکر توجه امیر پیرحسین به فارس و دعوت حضرت خلافت پناه
 ۳۱۱ ذکر توجه حضرت خلافت پناه به کرمان و استقرار مملکت به نواب کامکار
 ۳۱۲ ذکر توجه هرات و غوریان به کرمان
 ۳۱۶ ذکر استخلاص قلعه بم و تسخیر آن
 ۳۱۹ ذکر محاربه و فتح اعراب
 ۳۲۲ ذکر ولادت سلطان کامکار نصرت الدین شاه یحیی
 ۳۲۳ ذکر تفویض وزارت به خواجه برهان الدین فتح الله
 ۳۲۶ رنجیدن امیر پیرحسین از حضرت خلافت پناه و خروج ملک اشرف و
 ۳۲۶ وفات امیر پیرحسین و استخلاص شیراز بر امیر جمال الدین ابواسحاق
 ۳۳۰ ذکر توجه حضرت سلطنت پناه به یزد
 ۳۳۲ ذکر جلادت سلطان شرف الدین شاه مظفر
 ۳۳۳ ذکر مراجعت ملک اشرف و استدعای ملاقات حضرت خلافت پناه
 ۳۳۴ صورت قضیه مولانا شمس الدین صابین قاضی
 ۳۳۶ ذکر توجه امیر شیخ ابواسحاق به کرمان نوبت اول
 ۳۴۱ ذکر معاش شیخ ابواسحاق بعد از قتل مولانا شمس الدین
 ۳۴۴ ذکر احوال هزاره اوغانی و جرماهی

۳۴۹	ذکر محاربت هزاره و کسر لشکر منصور
۳۵۴	صورت نقض امیر شیخ بعد از چشم زخمی
۳۵۸	ذکر کیفیت حال اوغانی و جرمایی
۳۶۱	ذکر عزیمت همایون به گرمسیر... توجه امیر سلطان‌شاه به حضرت خلافت پناه
۳۶۳	ذکر وفاداری نوروزیان
۳۶۴	ذکر انابت حضرت خلافت پناه
۳۶۵	ذکر بنای مسجد جامع و دارالسیاده مبارک
۳۶۶	ذکر نیابت صاحب کامکار خواجه قوام الدین صاحب عیار
۳۶۸	ذکر توجه امیر شیخ به محاصره یزد
۳۷۰	ذکر فتح بیک چکاز
۳۷۶	ذکر تسخیر دارالملک شیراز
۳۸۲	ذکر قلعه سربند و مخالفت مجدالدین سربندی
۳۸۴	ذکر فتح قلعه سرخ
۳۸۵	تاریخ فتح شیراز ثالث شوال سنه ۷۵۴
۳۸۹	تحلیل محتوا
۳۹۲	نتیجه گیری
۳۹۳	بیان محدودیت‌ها
۳۹۳	پیشنهاد و توصیه به پژوهشگران بعدی
۳۹۴	فهرست‌ها
۳۹۵	پیوست
۳۹۶	فهرست آیات قرآنی
۴۰۰	احادیث، روایات و امثال عربی
۴۰۶	فهرست اشعار عربی به ترتیب حروف الفبا
۴۱۷	فهرست اشعار فارسی به ترتیب الفبای قافیه
۴۳۴	امثال فارسی
۴۳۷	فهرست اعلام اشخاص
۴۴۳	فهرست کتاب‌ها
۴۴۴	فهرست شهرها و اماکن
۴۴۶	فهرست سیارات و اصطلاحات نجومی
۴۴۸	منابع و مأخذ
۴۵۳	پیوست
۴۵۴	نامه معین الدین معلم یزدی به شاه یحیی (برگرفته از جلد اول فرائد غیائی)

فصل اول:

مقدمات پژوهش

درآمد

بیان مسأله و ضرورت اجرای پژوهش

اهداف کلی پژوهش

فرضیه ها و تئوری ها

پیشینه

روش اجرا

درآمد:

معین الدین علی معلم یزدی مؤلف کتاب مواهب الهی، از علمای دربار امیر مبارزالدین محمد، مؤسس سلسله آل مظفر و فرزند او شاه شجاع بود و به سبب منزلت و تقریبی که نزد این خاندان داشت، همواره همراه و ملازم آنان بود. بنابراین، تاریخ او از منابع دست اول در تاریخ آل مظفر است که «تاریخ آل مظفر» محمود کتبی (در سال ۸۲۳) برگردان و ساده شده آن است و دیگر منابع موجود، همچون زبده التواریخ حافظ ابرو، مطلع سعدین و مجمع بحرین کمال الدین عبدالرزاق سمرقندی، تاریخ کرمان وزیری و... و حتی جغرافیای حافظ ابرو، متن مستقیم یا ساده شده مواهب الهی را در بیان ادعای تاریخی یا جغرافیایی خویش مورد استفاده قرار داده‌اند و در کتاب‌هایی چون ظفرنامه شرف الدین یزدی از ترکیبات، اصطلاحات و حتی بسیاری از مطالب آن، الگو برداری شده است.

با این اوصاف، جز تصحیح مرحوم سعید نفیسی (۱۳۲۶ ش) که صرفاً تصحیح و مطابقت نسخه اصل با نسخه بدل، نشانی بعضی از آیات قرآن و معرفی زیر سطرهای واژگان در مختصری از صفحات است، بر روی این کتاب، هیچ تحقیق و بررسی دیگری صورت نگرفته است.

در این پایان نامه، سعی شد که در مورد نسخه اصل کتاب و سایر نسخه بدل‌های معدودی که در اختیار مرحوم نفیسی قرار داشته، به اطلاعاتی که ایشان در پاورقی‌های کتاب آورده‌اند، اعتماد شود. بنابراین، علائم اختصاری مربوط به نسخه‌ها، به همان شکل که در دیباچه مواهب الهی قرار داده شده، زمینه کار این پایان نامه قرار گرفت و در پاورقی‌ها به آن استناد شد؛ ضمن اینکه غلط‌های چاپی و معنایی فراوانی که (خصوصاً در متون عربی) در متن کتاب وجود داشت، برطرف گردیده مطرح شد. موارد اشتباه نیز به انگیزه ارائه اطلاعات در مورد کیفیت کتاب چاپ شده مواهب الهی تصحیح مرحوم نفیسی در پاورقی آورده شده است.

بیان مسأله و ضرورت اجرای این پژوهش:

تألیف کتاب مواهب الهی در سال ۷۶۸ هجری قمری به دست معین الدین علی معلم یزدی (وفات ۷۸۹ هـ ق)، در زمان حکومت شاه شجاع به اتمام رسید و مضمون آن، تاریخ آل مظفر است، مشتمل بر رویدادهای بخش عمده‌ای از تاریخ آل مظفر در فارس، کرمان و یزد.

از آنجایی که مؤلف به طور مستقیم با بسیاری از مسائل و حوادث آن زمان درگیر بوده و یا در جریان آن قرار داشته است، به عنوان منبع دست اول کتاب‌های تاریخی محسوب می‌شود که تاریخ حکومت این دوره را بررسی و بیان می‌کنند.

از نظر ادبی، برخوردار بودن از ویژگی زیبایی ترکیبات و تعابیر، حسن تعلیل و سایر جلوه‌های هنری، این

ارزش را به کتاب داده که مورد بررسی و تفسیر قرار گیرد. مهم تر این که کتاب، در حدبهره‌وری ادب دوستان از روش مؤلف در بیان مطالب، دارای ارزش اخلاقی و آموزنده است؛ زیرا او با همه ارادت و تعلق خاطر که به امیر مبارزالدین مؤسس آل مظفر و خاندان او داشت؛ و کتاب را به سفارش او می‌نوشت، هرگز به یک نویسنده مدّاح صفت تبدیل نشد که واقعیت‌ها در مقابل دیدگانش کم رنگ شده قربانی درباری بودن مؤلف شوند؛ تا جایی که حتی در یک مورد هم، برای خوشایند امیر و بزرگان دربار، پا از حریم عفت کلام فراتر نگذاشته و شخصیت دشمنان ممدوحانش را دگرگون جلوه نداده و به هیچکس توهین نکرده است. با چنین امتیازاتی جا داشت که خیلی پیش تر از این، کتاب حاضر از دایره کم لطفی ادبا بیرون می‌آمد و همچون بسیاری از آثار نثر مصنوع و ثقیل مطالبش بازگشوده می‌شد و در اختیار عموم قرار می‌گرفت.

اهداف کلی پژوهش:

در پژوهش حاضر، تلاش بر این است که تفسیر ترکیبات و عبارات دشوار کتاب پرداخته شود ضمن این که آیات کلام الله مجید، احادیث و روایات و دیگر جملات عربی از امثال سائره و غیر سائره که ساخته ذهن مؤلف است، ترجمه شوند، منابع شعری شناسایی گشته معرفی شوند و شخصیت‌های تاریخی در حد لزوم تعریف گردند، اختلافات موجود در تواریخ در مورد اسامی اشخاص و اماکن بررسی شود، و مهم تر از همه، با ویرایش و حرکت‌گذاری مناسب، در پرتو الطاف الهی، امکان استفاده عموم از محتوا و متن کتاب فراهم آید. تصحیح متن و پیراستن آن از اشتباهات بسیاری که خصوصاً در عبارات و متون عربی وجود داشت، می‌تواند عامل مؤثری در رسیدن به این مهم باشد.

سؤال‌های اصلی پژوهش عبارتند از این که:

- ۱- شرح مشکلات، ترجمه متون عربی و تفسیر مطالب کتاب «مواهب الهی»، چه تأثیری در استفاده بیشتر علاقه‌مندان به تاریخ، از محتوای تاریخی کتاب، درباره حکومت آل مظفر دارد؟
- ۲- بررسی نوع نثر، سبک و تحلیل محتوای این کتاب، چه تأثیری در معرفی غنای ادبیات منشور قرن هشتم دارد؟

فرضیه‌ها و تئوری‌های پژوهش:

برای این سؤالات، تئوری‌ها و فرضیه‌هایی بدین ترتیب، مورد نظر است و آن، مبنای تمامی فعالیت‌هایی می‌باشد که در مراحل مختلف تکمیل این رساله، پیگیری و انجام شده است.

- ۱- شرح مشکلات، ترجمه متون عربی و تحلیل محتوای کتاب «مواهب الهی»، می تواند در بهره‌مندی هر چند بیشتر از مطالعه تاریخ آل مظفر مؤثر باشد.
- ۲- بررسی نوع نثر، سبک و تحلیل محتوای متون این کتاب، می تواند در معرفی غنای ادبیات منشور قرن هشتم تأثیرگذار باشد.

پیشینه پژوهش:

با پیگیری‌های فراوانی که به صورت حضوری یا از طریق استفاده از اطلاعات کتابخانه‌های دانشگاه‌های کشور در سایت‌های اینترنتی و نشریات متعلق به پژوهشگاه و مراکز اسناد علمی وابسته به وزارت علوم شد، تاکنون هیچگونه پژوهشی مربوط به موضوع این پایان نامه، در سطح کشور یا خارج از کشور به زبان فارسی انجام نشده است.

با توجه به این که مؤلف کتاب، معاصر با شخصیت‌های مطرح شده در ماجراهای تاریخی بوده و به اعتبار تاریخ، در دربار امیر مبارزالدین در سمت معلم فرزندان او حضور مداوم داشته است و تقریباً او به خاندان آل مظفر و همراهی آنان، موجب وجود اطلاعات کافی او از درباریان بوده است، مورخان این دوره، یا مثل حافظ ابرو در زبدة التواریخ، سمرقندی در مطلع سعدین، و خواجه رشیدالدین فضل‌الله در تألیفات رشیدی، به طور مستقیم به متون «مواهب الهی» استناد جسته‌اند و یا از متن ساده شده آن که محمود کتبی «و به تعبیر بعضی مورخان، گیتی»، با عنوان تاریخ آل مظفر بازنویسی نموده، بهره بر گرفته‌اند.

بنابراین، وقتی برای تکمیل اطلاعات و تفسیر بعضی حوادث، به سایر کتب تاریخی مراجعه می‌گردد، چه بسا که رویارویی با بریده‌هایی از متن «مواهب الهی» صورت می‌گیرد که نویسندگان آن کتاب‌ها برای نقل تاریخ خویش از آن استفاده نموده‌اند.

در مواردی نیز، معاصر بودن افرادی همچون حافظ ابرو و محمود گیتی با مؤلف سبب شده است توضیحات بیشتر آنان درباره بعضی شخصیت‌های معاصر با آل مظفر پشتوانه‌ای برای معرفی آن چهره‌های تاریخی باشد و زمینه مناسب برای داوری مخاطبان را درباره برخی نظریات متفاوت این مورخان، فراهم سازد. در این پایان نامه سعی می‌شود تا سرحداً امکان، از کتاب‌های متعدد مربوط به این بخش از تاریخ استفاده گردد و شرایط مقایسه دیدگاه‌ها و اطلاعات هر یکی، با متن مواهب الهی فراهم شود. می‌توان گفت: تنها اقدامی که بر روی کتاب مواهب الهی صورت گرفته تألیف و چاپ مرحوم نفیسی است که در سال ۱۳۲۶، به آن مبادرت ورزید و با احترام به ارزش فراوان کوشش‌های ایشان در این تألیف، متأسفانه باید ادعا کرد آن طور که باید و شاید، کمکی به قابل استفاده شدن و رفع مشکلات کتاب نشده است.

روش اجرای پژوهش

روش اجرا، روش توصیفی است که چون طی آن تطبیق مسائل تاریخی نیز صورت می‌گیرد و به بیانی می‌توان گفت روش آن تطبیقی نیز هست. جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و تحلیل محتوای کتاب در حد ضرورت انجام شده است. در انجام این پایان نامه که «شرح مشکلات مواهب الہی تألیف معلم یزدی» نام دارد، طی مراحل مختلف فعالیت‌هایی صورت پذیرفت که به اختصار بیان می‌گردد:

۱- ابتدا بعد از انجام مراحل مقدماتی، تعیین و تبیین مسأله مورد پژوهش، مشخص نمودن تئوری‌ها، انتخاب مسیر و سپس روش کار، متن کتاب مطالعه شد و با توجه به این که تصحیح مرحوم سعید نفیسی در سال ۱۳۲۶ انجام گرفته و نگارش مرسوم در آن زمان چنان بود که حروف اضافه خصوصاً حرف «به» به اسم بعد از خود وصل می‌شد، هنگام جمع بستن با «ها»، های غیر ملفوظ پایان کلمات حذف می‌گشت و به علامت گذاری به اندازه کافی توجه نمی‌شد؛ این امر، مشکلات بازخوانی واژه‌ها و عبارات کتاب و وجود تکلف بسیار در متن کتاب را دوچندان نموده امکان مطالعه روان را از خواننده سلب می‌نمود. به عنوان گواه درستی این ادعا همین بس که کتاب مزبور، حتی نزد بسیاری از اهل ادب ناشناخته و مهجور است؛ حال آن که کتاب‌های زیادی وجود دارند که شاید از نثری به زیبایی مواهب الہی نیز برخوردار نباشند، ولی به سبب توضیح و شرح مناسبی که بر هر یک صورت گرفته، مورد اقبال ادب دوستان و ادیبان فراوان هستند. در اینجا به ذکر نمونه‌هایی از عبارات تصحیح مرحوم نفیسی اکتفا می‌شود:

«خراشیده از کسینها سسینها

شده عصمت از قفل گنجینها (ص: ۱۱۹ نسخه نفیسی)

بیک لحظه زمین ناوردگاه از خون گشته چون گوگرد سرخ ناپدید گشت. (ص: ۱۲۲ نسخه نفیسی)

و حال آنکه حضرت خلافت پناه باعداد موجب امداد اشتغال فرموده بود (ص: ۱۳۸ نسخه نفیسی)

باشارت دولت بیدار ملازم آستان سلطنت آشیان گشت. (ص: ۱۳۸ نسخه نفیسی)

بهر کامت خدا صد کام بخشد. (ص: ۱۱۴ نسخه نفیسی)

از عدالت به مرتبه‌ای که ملک سلیمان را بازار موری نخواهد و روشنی آیین دولت باه مظلومی تاریک داند. (ص: ۶۱ نسخه نفیسی)

اسرار بزرگی بر اساریر میمونش ساطع باطراء مادح چه محتاج؟ (ص: ۶۳ نسخه نفیسی)

بنابراین، در اصلاح، ویرایش و علامت گذاری متون، به عنوان اولین ضرورت، تا جایی که ممکن بود، دقت و موشکافی به عمل آمد.

۲- در جستجوی واژگان عربی و فارسی و معانی آن از طریق کتاب‌ها و نرم‌افزارهای موجود در این باره،

چنین اقدام شد که با توجه به مفاهیم متعددی که هر لغت یا عبارت ممکن است داشته باشد، با هدف خودداری از حاشیه رفتن و دور نمودن ذهن مخاطب کتاب، از معنی اصلی واژگان، صرفاً آن مفاهیمی ذکر شد که در عبارت‌ها و جملات این کتاب مورد نظر بوده است.

۳- گام سوم، تفکیک متون عربی از قبیل آیات کلام الله مجید، احادیث و روایات و امثال و جملات مشهور و ترجمه هر یک با استفاده از ترجمه‌ها و تفاسیر معتبر موجود بود که با دقت هر چه تمامتر صورت پذیرفت.

۴- با توجه به این که مؤلف مواهب الهی، بنای کارش بیان تاریخ آل مظفر بوده و سراسر متون، دربردارنده بسیاری از حوادث و ماجراهای تاریخی است که غالباً نشان از جنگ و خونریزی و کشورگشایی دارد، لذا طبیعی است اگر در هر بند از مطالب، چندین نام فرد یا مکان شناخته یا ناشناخته وجود داشته باشد که برای آشکار شدن مفاهیم متن، اقتضا می‌کند معرفی آن افراد یا اماکن، هر چند به اختصار و در حد آشنایی مخاطب صورت بگیرد.

به همین منظور پس از مراجعات فراوانی که کتاب‌های تاریخی مربوط به این دوره صورت گرفت، شخصیت‌ها در نوشتن شرح و تعلیقات، ابتدا در حد ضرورت، معرفی گردیدند.

۵- معلّم یزدی و کتاب او در حد ضرورت معرفی شده سبک نثر این مؤلف و ویژگی‌های بارز سبک او بررسی گردید و اطلاعات مورد نیاز جمع آوری گردید و تجزیه و تحلیل لازم بر آن صورت پذیرفت.

۶- پیشینه کار پژوهشی بر روی کتاب در نشریات پژوهشی، نشریات مرکز اسناد علمی، مرکز اطلاع رسانی آن و پایگاه‌های اینترنتی جستجو گردید و حتی یک مورد، یافت نشد.

بنابراین، ناگزیر از کتاب‌هایی برای کسب اطلاعات و روش‌های مورد نیاز، استفاده گردید که بر دیوان‌های شعرا یا صاحبان آثار مثنوی و مصنوع و فنی قرون نزدیک، به (قبل، معاصر و بعد از) مؤلف تصحیح یا شرح‌هایی نوشته شده‌اند.

۷- با توجه به این که، منابع شعری فارسی و عربی و سایر متون عربی جز آیات کلام الله مجید، مشخص نبود و دانستن آن، کار را برای اطلاع از صحت اشعار و ترجمه آن آسان‌تر می‌ساخت؛ در این زمینه زمان و حوصله زیادی لازم بود تا با توجه به تغییراتی که مؤلف در ادبیات فارسی و عربی و متون دیگر داده بود، شناسایی این منابع، امکان‌پذیر گردد.

۸- لازم بود بر روی مباحث کتاب و مطالب موجود در آن، یک تجزیه و تحلیل کلی انجام گیرد که به این کار مبادرت شد و بعد از آن نوشتن و شرح و توضیحات ضروری و تعلیقات آغاز گردیده به انجام رسید.

۹- نتیجه‌گیری، ارائه دستاوردهای پژوهش، بیان محدودیت‌ها و توصیه راهکار برای پژوهشگران بعدی از دیگر زمینه‌های کاری در این پایان‌نامه بود.

۱۰ - تهیه فهرست‌های لازم از قبیل فهرست آیات، روایات و احادیث، ابیات فارسی و عربی و امثال سائره و امثال ساخته مؤلف به فارسی و عربی، فهرست منابع، فهرست اعلام اشخاص و جای‌ها و بسامدهای واژگان و اصطلاحات و... از دیگر اقدامات اجرا شده در این پایان‌نامه است.

۱۱ - نامه مؤلف به شاه یحیی که در مواهب الهی موجود نیست، در پیوست پایان‌نامه آورده شد. امید است این کار توانسته باشد، گامی هر چند اندک و نارسا در معرفی و قابل استفاده نمودن نثر این کتاب برای اهل ادب بردارد.

علائم اختصاری

پ: پارسی (فارسی) ع: عربی مغ: مغولی تر: ترکی رو: روسی
 رک به: رجوع کنید به
 ا: اسم امر: اسم مرکب امص: اسم مصدر ص: صفت ج: جمع
 هق: هجری قمری هس (ش): هجری شمسی م: میلادی

فصل دوم:

کتابت

معرفی مؤلف و آثار او

معرفی ویژگی های سبکی « مواهب الهی »

معرفی شخصیت های تاریخ ساز کتاب

بسامد بعضی ترکیبات و واژه ها

نسخه های موجود از کتاب

تحلیلی بر نام محمود کتبی